

Сиротюк Олег Вікторович,
студент магістеріуму спеціальності «Країнознавство», Національний університет «Острозька академія»

«КРИМСЬКЕ ПИТАННЯ» В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

У статті розглядаються особливості інформаційного простору Криму, в розрізі внутрішньодержавного та регіонального медіапростору, аналізується їх взаємовплив на формування «кримського питання».

Ключові слова: «кримське питання», інформаційний простір, Чорноморський регіон, українсько-російські відносини, українсько-турецькі відносини.

В статье рассматриваются особенности информационного пространства Крыма, в разрезе внутригосударственного и регионального медиaprостранства, анализируется их взаимовлияние на формирование «крымского вопроса».

Ключевые слова: «крымский вопрос», информационное пространство, Черноморский регион, украинско-российские отношения, украинско-турецкие отношения.

This article is devoted to the analysis of the Crimean information space features in terms of national and regional mediaspace, their interaction on the formation of «The Crimean issue».

Keywords: «The Crimean issue», information space, the Black Sea region, the Ukrainian-Russian relations, the Ukrainian-Turkish relations.

За 20-ть років незалежності України Автономна Республіка Крим (АРК) продовжує залишатися на політичній карті країни одним з регіонів, де політики і експерти прогнозують можливість виникнення конфліктів. Власне справа не лише в складній етнічній ситуації, що склалася історично конфліктогенною, а й у впливі на так зване «кримське питання» певних держав Чорноморського басейну, інформаційний простір яких буквально переповнений

безліччю контраверсійних і навіть сепаратистських гасел, що в свою чергу створює відповідний «інформаційний мікроклімат» як у регіоні так і в АРК. Тому актуальність дослідження визначеної тематики є беззаперечною.

До недавнього часу подібна проблема не була предметом окремого наукового дослідження. З українських дослідників значний внесок зробила Кондратська В., в своїх дослідженнях автор аналізує фактори впливу на поліетнічний інформаційний простір Автономної Республіки Крим, а також теоретичні та історичні передумови формування цілісного образу Криму в інформаційному просторі. Заслужують на увагу також праці Чумака В., в яких висвітлюється стереотипне бачення суті і наслідків приєднання Криму до нашої держави, історичні аспекти даної події, дослідник докладно і головне, різносторонньо розкриває проблематичність даної події та робить на основі дослідження висновки про значення «кримської проблеми».

Мета статті – проаналізувати «кримське питання» в інформаційному просторі АР Крим на внутрішньодержавному та регіональному рівнях.

Перш за все, варто враховувати, що «кримське питання» потрібно розглядати як внутрішньодержавне так і міждержавне явище, тому що Крим був і залишається стратегічно важливим об'єктом геополітики, головним чином, для двох держав регіону, а саме Росії і Туреччини. Це пов'язано в першу чергу з тим, що населення АРК це переважно російськомовні українці та етнічні росіяни, а також, кримські татари. Логічно, що перших підтримує Росія, а других – Туреччина і зрозуміло чому. В першому випадку, підставою слугує захист інтересів російськомовного населення, а в другому – кримських татар-мусульман, під приводом «релігійного протекторату». Саме вплив на ці категорії населення зі сторони Російська Федерація (РФ) і Туреччини значною мірою, формує внутрішні настрої в АРК і дає можливість для маніпулювання суспільно-політичною ситуацією в регіоні та загалом в Україні [9].

ЗМІ та наукові кола вищезгаданих держав, характеризуючи конфліктний потенціал регіону і описуючи сферу міжетнічних взаємин, перспективи та різноманітні варіанти кримського се-

паратизму часто порівнюють Крим з Чечнею та Косово. А після грузино-осетинського конфлікту, точніше, грузино-російського, активно заговорили про можливість реалізації в регіоні південно-осетинського сценарію дестабілізації ситуації, і навіть можливість збройного конфлікту [10].

У різноманітних аналізах конфліктного потенціалу Криму як сценарії подальшого розвитку подій також фігурує можливість виникнення конфлікту на міжетнічному ґрунті між слов'янською більшістю, що населяють автономію, і кримськими татарами. Потенційно розглядається загроза загострення українсько-російських та українсько-турецьких відносин, орієнтована на захист «російськомовних співвітчизників», та кримських татар, які живуть за кордоном. Такий хід подій досить точно входить у популярну в Росії доктрину «Русского мира», яка є частиною зовнішньополітичної ідеології РФ на пострадянському просторі [2].

Турецький аналог національної доктрини базується на релігійній основі – єдність всіх мусульман, єдність віри. Хоча зовнішньополітичні амбіції Туреччини виглядають не настільки радикальними та відкритими, однак не варто недооцінювати, релігійних фактор, який для ортодоксальних мусульман Криму є досить важливим елементом культурної самоідентифікації та спорідненості з їхніми закордонними «братами». Крім того, ісламський світ відомий своїм консерватизмом та потужною інтеграцією, що спонукає вищезгадану державу на встановлення та підтримку якомога тісніших стосунків з кримськими татарами.

Що ж в таких складних обставинах, які можна назвати «інформаційною війною за Крим», повинна робити держава? Звичайно захищати свій інфопростір, тому не дивно, що влада, будь-якої державі завжди прагне певним чином ізолювати своїх громадян від впливу зарубіжних ЗМІ. Проникнення іноземних телекомпаній, радіостанцій, друкованих видань, інтернет-ресурсів у медійний простір Криму, а значить і України зі сторони «зацікавлених сусідів», часто має форму «інформаційної експансії», а це вже питання національної інформаційної безпеки.

Говорячи про «кримське питання», варто зазначити, що здобуття Україною незалежності активізувало відродження національних меншин в АРК. Інтеграція в українське суспільство яких,

відбувається шляхом самоідентифікації, розвитку національної культури, освіти, мистецтва. Особливо актуальним є це питання в поліетнічному інформаційному просторі Автономної Республіки Крим; ці теми знаходять постійне відображення у ЗМІ півострова і держав Причорномор'я. У цьому процесі значну роль відіграє як преса національних меншин, що виступає засобом єднання та духовного взаємозбагачення етносів, так і загальнокримські, загальнодержавні видання, створюючи разом особливий медіаобраз Криму. [3]

Дотичність медіа до всіх без винятку проявів соціальної, між-етнічної, міжконфесійної напруги разом із підвищенням відповідальності ЗМІ за розвиток подій в регіоні актуалізує потребу в подібних дослідженнях.

Медіаобраз Криму є важливою складовою частиною місцевого, загальноукраїнського і регіонального інформаційного простору. Досвід аналізу та моделювання якого, має важливе значення для розуміння та оцінки суспільно-політичних процесів, що відбуваються нині не лише в Криму, але в Україні загалом.

Стрімкий розвиток масових комунікацій, формування глобального інформаційного простору, незважаючи на наявність спільних уніфікаційних характеристик, останнім часом нерідко призводить до поглиблення розбіжностей між людьми різних культур і національностей, до різкого посилення напруженості в людських стосунках. Подолання роз'єднаності, постійна загроза конфронтації і непорозуміння є однією з головних проблем сучасного медіапростору України і АРК зокрема [4].

Перед засобами масової комунікації Криму стоїть важливе завдання – побороти непорозуміння (політичні, національні, соціально-економічні, культурно-духовні тощо) і роз'єднаність на півострові; виховати повагу реципієнтів (читачів, глядачів, слухачів) до історичного й духовного минулого всіх націй і народностей, насамперед тих, які живуть поруч; привчити до толерантного ставлення одне до одного, народу до народу, громадянина до держави й суспільства загалом.

Сьогодні у соціально-комунікативних процесах виникає нагальна потреба пошуку взаєморозуміння, відчувається гострий дефіцит технологій, що дозволять структурно систематизувати,

усвідомити, проаналізувати і збалансувати процеси, що відбуваються в медіа, спрогнозувати результати цих процесів. Перед державою гостро стоять питання векторів розвитку медіасфери та забезпечення інформаційної безпеки в АР Крим [7].

Говорячи про конкретні кроки у цьому напрямку, можна згадати, що розглядаючи питання «Про стан інформаційного простору Автономної Республіки Крим» (30 травня 2008 р.), колегія Держкомтелерадіо прийшла до висновку, що «територія півострова перебуває під потужним інформаційним впливом сусідніх країн. На території автономії проводяться інформаційно-психологічні кампанії, які дезінформують суспільство, несуть загрозу територіальній єдності країни, стоять на шляху проведення державної політики у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції» [6].

Відзначається також, що з іноземних держав найбільшим за масштабністю впливу на інформаційний простір України, є Росія: «Російськими ЗМІ практично повністю «окупований» Крим і східні області. Це забезпечило їм повне домінування на цих територіях» [6].

Проте слід мати на увазі, що в розгляді медіапростору Криму необхідно враховувати всі нюанси інформаційної політики України, мультикультурність та багатоетнічність самого регіону, різні політичні погляди і особливе мовне середовище.

Гострою проблемою є недостатнє функціонування української мови – на сьогоднішній день норми мовного законодавства на півострові не виконуються. Порівняно низьким є рівень володіння представниками ЗМІ півострова українською мовою та мовами національних меншин.

Сьогодні в інформаційному просторі Криму частка російськомовного медіапродукту достатньо велика, що зумовлено, в першу чергу, історичними факторами, родинними зв'язками, а також недостатньою кількістю якісних кримських ЗМІ.

Процес врегулювання мовного питання в автономії має потенційно конфліктний характер, його активно лобіюють певні політичні сили, що ілюструється спробами проведення в АР Крим референдуму з приводу надання російській мові статусу державної. Наприклад, 22 лютого 2006 р. Верховна Рада АРК прийняла постанову «Про призначення республіканського (місцевого)

консультаційного референдуму з ініціативи громадян України, які постійно проживають в Автономній Республіці Крим». Пункт другої постанови говорить, що на референдум буде винесено таке питання: «Ви за надання російській мові статусу другої державної?» Однак, референдум так і не відбувся [8].

Унікальність півострова зобов'язує більш виважено підійти до аналізу основних процесів в інформаційній сфері, які там відбуваються. Однак, очевидним є той факт, що інформаційний простір автономії часто виступає об'єктом впливу «зацікавлених» держав регіону.

Яскравим свідченням неоднозначності ситуації в інформаційному просторі автономної республіки є, зокрема, ситуація кінця 2008 року, коли провайдери кабельного телебачення Криму, за масивної підтримки російських медіа гігантів, вирішили не припинити ретрансляцію неадаптованих телепрограм, згідно заборони Національної ради з телебачення і радіомовлення України, яка набрала чинності 1 листопада 2008 р., (хоча згодом була відмінена). За якою, з переліку програмних продуктів всіх провайдерів кабельного телебачення України мали бути вилучені неадаптовані до українського законодавства телепрограми [5].

Загалом, з одного боку, ситуація в інформаційному просторі АР Крим є відображенням внутрішніх суспільно-політичних процесів. З іншого боку, діяльність певних закордонних суб'єктів інформаційного простору АР Крим, стає чинником формування в суспільстві негативних настроїв. Це зумовлює, крім усього, ще й певну тенденцію у формуванні громадської думки до несприйняття на півострові всього українського і навіть України як держави. Нерідкими є випадки відвертої нетолерантності та ксенофобії, демонстровані деякими місцевими засобами масової інформації. Такі прояви нетерпимості є неприпустимими і з огляду на те, що на сьогодні в Криму проживають представники понад 125 націй і народностей. Збереження міжнаціональної злагоди на півострові та недопущення ескалації конфліктів мають важливе значення, також з причини економічного, курортного і туристичного потенціалу Криму.

Повертаючись до мовного питання, зауважимо, що Крим – єдиний регіон України, де мовлення ведеться на 7 мовах (українська,

російська, татарська, німецька, болгарська, грецька і вірменська). В автономії активно діє Всеукраїнський інформаційно-культурний центр, основними завданнями якого є: збереження, відродження і розвиток культур народів та етносів Автономної Республіки Крим, забезпечення інформаційної, просвітницької, видавничої, виставкової та іншої діяльності загальнодержавних, громадсько-політичних, молодіжних організацій в Криму; інформаційно-культурний обмін з іншими регіонами [4].

Не можна не згадати, про те, що основними джерелами інформації, які формують медіапростір Криму є місцеве телебачення та преса, які є чітко структуровані за мовною ознакою. Найбільшим сегментом є російськомовний, меншим за масштабами – татарський, ще меншим – україномовний.

Виходячи із цього, тези про українізацію Криму виглядають маніпулятивними, враховуючи, що серед засобів масової інформації АР Крим істотно переважають російськомовні видання, адже сукупний тираж газет українською, кримськотатарською і всіх інших мов складає всього 5% від загального обсягу, а державна телерадіокомпанія «Крим» і комерційні телерадіокомпанії ведуть мовлення в основному російською мовою [6].

Підтвердженням вищезазначеного є статистичні дані, які говорять про те, що станом на 1 лютого 2008 р. Комітетом з інформації Ради міністрів АРК зареєстровано 1315 друкованих періодичних видань зі сферою розповсюдження на території АРК. У тому числі: 1087 газет, 117 журналів, 31 бюлетень, 14 альманахів, 17 збірників, 2 календарі, 2 дайджесту. Реально виходять близько 300 видань [3].

За цільовим призначенням друкованих ЗМІ найбільше зареєстровано видань: загальнополітичних – 407, рекламних – 265, інформаційних – 262. Державним ЗМІ є 1 видання – газета Верховної Ради АРК «Кримські вісті».

Сьогодні в Криму виключно українською мовою видаються лише 4 друкованих видання, 4 – виключно кримськотатарською, тоді як російськомовних видань існує 987. Сукупний тираж російськомовних газет, що видаються в Криму, становить близько 1,3 – 1,5 мільйони примірників. За даними Держкомтелерадіо за 2007 рік, всі наявні 27 комунальних друкованих засобів масової

інформації з місцевою сферою розповсюдження в АР Крим теж випускаються російською [6].

Вирішення проблеми такого дисбалансу у сфері ЗМІ має здійснюватися не через заборону, а через політику сприяння випуску україномовної продукції, здійснення належних фіскальних заходів, які сприяли б розвитку україномовних ЗМІ, видань, що виходять кримськотатарською, мовами інших етнічних меншин півострову.

За даними Республіканського комітету з інформації АРК, зареєстровані й розповсюджуються на території півострова автономної республіки (мають республіканський статус) такі етнічні ЗМІ: кримськотатарські газети «Арекет», «Авдет», «Голос Крыма», грецька «Греческая газета», караїмські «Крымские караимы» і «Караимская газета», вірменські журнали «Сурб-Хач» і «Голубь Масиса», єврейські газети «Хаверим» і «Шалом», литовська газета «Tiltas», німецьке видання «Хоффнунг» та ін. Українською мовою видаються «Кримська світлиця» і «Дзвін Севастополя» [3].

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що в силу сформованих геополітичних та внутрішніх особливостей АР Крим і надалі будуть порівнювати з «гарячими точками», де відбуваються конфлікти. Це обумовлено не тільки реальними причинами та ризиками, які спонукають до виникнення конфліктів в міжетнічній сфері: протиріччями між соціокультурними нішами, впливом етностереотипів і міфів на характер міжетнічних відносин, існуванням різних інтересів політичних і культурних еліт, зумовлене протилежним баченням майбутнього регіону. Трактуювання ситуації в Криму, як потенційно конфліктної також багато в чому нав'язане і стратегіями формування негативного інформаційного фону щодо регіону і Україні в цілому з боку вищезгаданих країн Чорноморського регіону, які використовують існуючі протиріччя, як важелі і механізми для збереження свого впливу в АРК [1].

В свою чергу, відсутність грамотної інформаційної політики щодо Криму зі сторони офіційного Києва також не сприяє інтеграції регіону в український політичний і соціокультурний контекст, інформаційний простір країни. Основними функціями держави по захисту і формування власного незалежного ін-

формаційного простору є формування організаційної структури системи інформаційної безпеки, державних органів забезпечення національних інтересів в інформаційній сфері, обґрунтування функцій цих організацій та вимог до ефективності їх діяльності. Значну роль у забезпеченні інформаційної безпеки мають відігравати аналітичні, прогностичні і контролюючі функції держави. Як і будь-який інший, інформаційний простір Криму потребує забезпечення реального балансу інтересів і потреб особистості, суспільства і держави в обміні інформацією та необхідними обмеженнями на поширення інформації.

Повертаючись до місця «кримського питання» в інформаційному просторі Причорномор'я, варто сказати, що вплив російського і турецького фактору на «інформаційний клімат» Криму є надзвичайно великим та різнобічним. Для здійснення власної політики в АРК, як Росія, так і Туреччина використовують найрізноманітніші засоби впливу, починаючи від інформаційної пропаганди і закінчуючи грою на релігійних почуттях кримського населення. Зокрема, важливою в контексті українсько-російських відносин є проблема базування ЧФ Росії в АРК, як потужного пропагандистського фактору. Етнічний аспект «кримського питання» також відіграє важливу роль в українсько-російських та українсько-турецьких відносинах, впливаючи головним чином на формування медіаобразу автономії на теренах Причорномор'я.

Це змушує більш системно і виважено підійти до питання формування інформаційного середовища автономії та його інтеграції в інформаційний простір України і Чорноморського регіону.

В українсько-турецьких відносинах «кримська проблема» носить переважно етносоціальний та релігійний характер, так як Туреччина бажає зайняти місце регіонального лідера і підтримка мусульман Криму, в нашому випадку, кримських татар є важливим важелем впливу на встановлення тісних економічних, соціальних, культурних зв'язків не лише з Кримом, а й з Україною в цілому.

Наведений аналіз демонструє явно недостатній і неякісний контроль з боку центральних і місцевих органів влади, в тому числі Національної Ради України з питань телебачення і радіомовлення, а також громадських організацій щодо дотримання

ЗМІ АР Крим законодавства і коректності поширення інформації місцевими медіа, які досить часто виступають джерелом розпалювання міжетнічної ворожнечі, так як підтримуються вищезгаданими державами.

Отже, зважаючи на таку складну ситуацію, яка склалася навколо «кримського питання» в медіапросторі регіону, доцільним є здійснення загальнодержавних заходів по сприянню розвитку ЗМІ національно-культурних спільнот півострова, лояльних до держави; підтримка, створення і захист якісних конкурентоспроможних українських (як україномовних, так і російськомовних) інформаційних і культурно-розважальних продуктів в регіоні; на законодавчому рівні важливо забезпечити інформаційний простір АРК від негативних проявів впливу інфосфери сусідніх держав.

Література:

1. Амелина, Я. Россия – «последний шанс» крымских татар [Електронний ресурс] / Я. Амелина. – Режим доступа : <http://www.rosbalt.ru/ukraine/2009/05/22/642449.html>. – Заглавие с экрана.
2. Боцман, В. Кому выгоден донос на президента? Кремлю «сдали» Крым заодно с Януковичем [Електронний ресурс] / В. Боцман. – Режим доступа: <http://cn.com.ua/ru/article/9186>. – Заглавие с экрана.
3. Информационное пространство Автономной Республики Крым [Електронний ресурс] / Республиканский комитет по информации АРК. – Режим доступа: <http://www.cominform.crimea-portal.gov.ua/rus/index.php?v>. – Заглавие с экрана.
4. Кондратська, В. Полікультурний зміст образу Криму в ЗМІ [Текст] / В. Кондратська // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Сер. Филология. – Симферополь, 2007. – Т. 20 (59), № 4. – С. 344–349.
5. Масарик, В. Запретные телеканалы в Украине: мифы и легенды Национального сонета [Текст] / В. Масарик // Зеркало недели. – 2008. – № 43. – С. 7–8.
6. Про стан інформаційного простору Автономної Республіки Крим [Електронний ресурс] / Державний комітет телебачення та радіомовлення. – Режим доступа : http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=64968. – Заголовок з екрану.
7. Самулёв, А. Коммуникационная среда и гражданское общество [Текст] / А. Самулёв // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 28. – С. 96–99.

8. Тищенко, Ю. Мовний референдум в АРК: до історії питання [Електронний ресурс] / Ю. Тищенко // Правда: всеукр. газета. – 2006. – Режим доступа : <http://www.pravda.com.ua/articles/2006/03/7/3074242/>. – Заголовок з екрану.

9. Толокин, В. Куда же плывет полуостров? [Електронний ресурс] / В. Толкин // Правда: всероссийская. газета. – Режим доступа : <http://gazeta-pravda.ru/content/view/1259/60/>. – Заглавие с экрана.

10. Швец, А. Российский вариант информационного образа Крыма [Текст] / А. Швец, И. Коваленко // Записки общества геоэкологов. – Симферополь, 2001. – № 5–6. – С. 63–71.